

Steven L. Burg, Paul S. Shoup, *The War in Bosnia-Herzegovina, Ethnic Conflict and International Intervention*, M. E. Sharpe, Armonk, New York, London, England, 1999., str. 499.

Mnogostrukost različitih prisutnosti, interesa, uticaja, posrednih i neposrednih djelovanja, uključenosti, posljedica, te emocija i strasti u nesagledivom kompleksu koji se naziva rat u Bosni i Hercegovini i nakon protoka ovih godina ostaje i dalje vrlo zbunjujuća i frustrirajuća kako za učesnike tako i za istraživače naglašeno bliske sadašnjosti.

Nepovjerenje prema svakom pokušaju da se spozna ova, po mnogo čemu, s pravom imenovna katastrofa proizilazi i iz poplave djela autora sumnjivih pobuda, moralne i stručne odgovornosti. Stoga svaki pokušaj da se dosegne racionalni smisao i ponudi prihvatljivo objašnjenje za tok dešavanja u ratu zaslužuje pažnju, naročito ukoliko pretenduje na sveobuhvatno sagledavanje cjelokupne kompleksne dinamike i njeno postupno praćenje. Takav pokušaj su napravila dvojica profesora političkih nauka – Steven L. Burg sa Brandeis univerziteta i Paul S. Shoup sa Univerziteta u Virdžiniji, čije su zanimanje i interes za probleme socijalizma, komunizma i nacionalizma na prostorima jugoistočne Evrope mnogo trajniji nego uloženi napor pri izradi ove knjige. Podjeljena u osam poglavlja (1. Uvod: Bosna, etnički konflikt i međunarodna intervencija; 2. Konflikt i njegovo situiranje u bosansku političku istoriju; 3. Potonuće u rat; 4. Osnove rata 1992-1994; 5. Međunarodna zajednica i rat: Vens-Ovenov plan; 6. Međunarodna zajednica i rat: podjele u pregovaranju; 7. Nametanje Dejtonskog sporazuma; 8. Dileme oko intervencije) pokušava pratiti logiku i tradicije bosanskohercegovačkog prostora i spoljašnjih faktora i njihovih intervencija, te svih aktera krize. Prvi dio studije posvećen je istorijskom pregledu Bosne i Hercegovine prije početka rata; zatim slijede događaji u Hrvatskoj; nadalje, glavni događaji između 1992. i 1994. godine, uključujući ulogu medija, etničko čišćenje, te pitanje genocida. Drugi dio je posvećen detaljnom opisu i analizi događaja vezanih za djelovanje međunarodne zajednice u rješavanju konflikta, te posljedicama tih intervencija.

U uvodnom dijelu autori navode da “suština etničkog konflikta je borba za moć između mobilizovanih indetifikacijskih grupa – bilo to za jednakost u okviru postojeće države ili za uspostavljanje potpuno nezavisne nacionalne države. Kolaps

komunizma, a sa njim i kolaps postojećih multinacionalnih država u Evropi, nije praćen pobjedom liberalne demokratije i legitimiteta novih civilnih država. Umjesto toga, stariji istorijski identiteti – religija, narodnost, nacionalni identitet, pa čak i regionalni – ponovno su izašli na vidjelo kao baze političke mobilizacije i zahtjeva za državnošću i sukobili se sa državom u gotovo svim ovim područjima gdje postojeće ili iznikle države nisu korespondirale sa identitetima mobilizovanih grupa. To je prouzrokovalo konflikt između međunarodnih normi o državnom suverenitetu i teritorijalnom integritetu, s jedne strane, i snage zahtjeva za etnicitetom kao bazom države, sa druge strane. Veliki dio priče o Bosni je kako je međunarodna zajednica pokušala, ali neuspješno, da uskladi konflikt između ovih međusobno isključivih principa državne formacije.”

“Nekoliko faktora čini se da doprinose pojavljivanju etničkih konflikta. Oni uključuju istoriju antagonizama između grupa, model etničke dominacija i /ili nejednakosti; percepcija savremenih rivalstava među grupama ... izborni trijumf ili druge promjene koje dovode nacionalne snage do moći, kao i neadekvatnost postojećih političkih aranžmana za usmjeravanje njihovog ponašanja; prisutnost konkurencije, ekskluzivnih zahtjeva za vlašću; model rješenja koji se kreće sam po sebi samo ka secesiji i odvajanju; i postojanje spoljnjeg sponzorstva ili podrške za ekstremne politike. Različiti podskupovi ovih faktora mogu objasniti dinamiku različitih slučajeva. Ali, ovo je rasprostranjena saglasnost u literaturi o važnosti svakog od njih.”¹ Ovaj poduži citat je u funkciji obrazloženja logike koju su autori slijedili u praćenju ratnih dešavanja. Mada još mnoga pitanja ostaju bez jasnog odgovora, ono što predstavlja bitne stavke, kad je Bosna u pitanju, jesu, prvenstveno, definisanje prirode prava u njoj i “nacionalno pitanje”, kao ključne tačke na osnovu kojih su lideri bili u stanju da mobilišu masu za rat, te, kao treća stavka, odgovor međunarodne zajednice, koji bi se teško mogao nazvati prikladnim i pravovremenim. A za nesavjesne i zaboravne čitaoce u poglavlju “Etnički konflikt i moralno pitanje u Bosni” porazno je *post festum* podsjećanje autora da od početka konflikta nijedna od strana, oličena u izabranim liderima, nije pokazala nikakvu želju da razmotri civilnu ili multikulturalnu alternativu nacionalnističkom konceptu države. Između ostalog, i tom napomenom autori izražavaju svoje simpatije prema onim snagama u Bosni i Hercegovini koje nisu željele da je vide podijeljenu. Stav da gotovo svaka informacija ima svoju snagu ponovno nas vraća u za mnoge već zaboravljeno vrijeme, podsjećajući nas na euforične izjave, neodmjerene ciljeve i samodopadljive ocjene političkih lidera, međustranačke dogovore i pregrupisavanja s početka devedesetih godina, na situacije i okolnosti manje ili više poznate i bliske javnosti.

¹ preuzeto iz djela, strana 4-5.

Ukoliko ne bi bilo drugih preporuka za ovo djelo, a osnovna se između ostalog potkrepljuje količinom navedenih bilješki (1427), sigurno je da ova knjiga uspostavljanjem vlastitih unutarnjih veza mijenja perspektivu, bar do sada viđenu u našem okruženju, i ranjava već okoštala viđenja. Mnogobrojni podaci za djelo crpljeni su iz različitih jezičkih, teritorijalnih, medijskih, političkih izvora. Popraćeni su sa 33 karte, počevši od podjele Bosne Sporazumom Cvetković-Maček do one koja pokazuje današnje stanje granica, kao i tabelama sa statističkim podacima o religioznoj, nacionalnoj pripadnosti Bosanaca i Hercegovaca (1851-1991.), raspodjeli njihovih glasova prilikom izbora 1990. godine... Imenski i pojmovni indeks omogućava lakše savladavanje ovog obilja podataka.

Bez pretenzija da se navede sve bitno iz ovoga djela, nužno je upozoriti bar na ono što je intrigirajuće, ako ne i provokativno. Autorski je stav da bi se rat široko gledajući, mogao objasniti i kontrastom između secesionističkih perifernih regiona i nacionalističkih kultura koje su dominirale s jedne strane, i centralnom multietničkom jezgrom i građanskom kulturom upravo izniklom u njegovim gradovima, s druge strane. Zatim tu je i stav da su sličnosti rata 1941-1945. veće nego razlike koje ih dijele; da je gotovo više od pola populacije u Bosni i Hercegovini imalo bliske rođake različitih nacionalnosti; o brzom porastu stanovništva u posljednjih 30 godina; o pravu Srba, slijedeći kolaps Jugoslavije, na samoodređenje. Preuzeto je podsjećanje da je godinu prije rata Bosna, u stvari, već bila podijeljena, te da se autoritet centralne vlade u Sarajevu protezao samo na grad; da greška Zapada nije bila što nije reagovao 7. aprila 1992., nego da ona seže još ranije i sastoji se u nekvalifikovanoj podršci održanju referenduma za nezavisnost, i to prije nego su se tri nacionalističke partije dogovorili o ustavnom rješenju; da "...nisu spoljni faktori doveli Bosnu do uništenja, nego unutrašnji: duboki nesklad percepcije i principa između samih Bosanaca (i Hercegovaca), koji se odnose na sudbinu njihove zemlje i koji je učinio kompromis nemogućim."² U knjizi je ponuđeno i numeričko razmatranje i po izvorima poređenje ratnih gubitaka, efekat etničkog čišćenja; problematizovan je i genocid.

Kad su u pitanju spoljni faktori, kompleksnost krize se vidi u činjenici da su oni politički kreatori sa Zapada koji su bili za intervenciju to radili u ime idealizovane, multietničke Bosne. Nedostatak dobre volje u pregovorima je bio osnažen nedostatkom obaveze međunarodnih aktera da iznude bilo kakav sporazum koji bi mogao biti postignut. Evropa nije djelovala u tradiciji geopolitičke ravnoteže sila na koju su lokalni akteri na Balkanu već dugo bili navikli. Umjesto toga, kao glavni akter u rješenju krize se pojavljuju SAD. "Raniji naponi, vođeni od strane Evrope i UN-a da

² ib., str. 126.

ustopave sporazum su propadali djelomično zbog toga jer su SAD otvoreno hrabrile muslimansko dominantnu bosansku vladu da traži bolje rješenje³ Ali, paradoksalno, korištenje američkih zračnih napada protiv Srba dalo je Srbima bolju poziciju u pregovorima, a time su Amerikanci prihvatili poziciju koju su ranije kritikovali kod Evropljana i UN-a. To je uključivalo direktno pregovaranje sa Srbima, sankcionisanje podjele Bosne i Hercegovine u kojoj Srbi imaju koherentni prostor, dok ga "Muslimani" nemaju; pružanje mogućnosti svakoj strani za veto prema centralnoj vladi, te vršenje pritiska na "Muslimane" da se podjela prihvati. Prisutnost zapadnih trupa je bila neizbježna.

Moralna i načela razuma ne mogu, pa makar i naknadnom pameću, proizvesti zadovoljavajući zaključak. Osim što mogu otvoriti samo još veći broj, i to sve težih pitanja za jedno poraženo čovječanstvo. ■

Sonja Dujmović

³ ib. str. 383.

Zoran Grijak, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, Hrvatski institut za povijest - Vrhbosanska nadbiskupija Sarajevo - Dom i svijet, Zagreb 2001., str.1-791.

Prvom vrhbosanskom nadbiskupu dr. Josipu Stadleru pripada istaknuto mjesto u novijoj hrvatskoj povijesti, posebno u oblikovanju hrvatske nacionalne politike u odnosu na Bosnu i Hercegovinu u razdoblju austrougarske uprave (1878.-1918.). Dosad o tome nije bilo sustavnijih rasprava ni pisanih monografija s cjelovitim i objektivnim pristupom proučavanju Stadlerova lika i djela u složenim crkvenim i političkim prilikama u BiH na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće.

Za razliku od dosadašnjih apologetskih, s jedne, i tendenciozno- pamfletističkih rasprava, s druge strane, knjiga dr. Zorana Grijaka temelji se na izvornoj i dobrim dijelom neobjavljenoj arhivskoj građi, solidnim historiografskim priložima te ozbiljnoj i iscrpnoj analizi problema vezanih uz Stadlerovu ličnost i njegov javni crkveni i politički rad.

Iz Grijakove knjige, zapravo njegove disertacije, razvidno je da autor istražuje političko djelovanje zagrebačkog sveučilišnog profesora i sarajevskog nadbiskupa u najširim okvirima crkvenih, društvenih, gospodarskih, kulturnih i političkih procesa u Austro-Ugarskoj Monarhiji i Europi na prijelazu stoljeća. Vrlo su zanimljive au-